

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅԱԿՈԲԻ ԶՐՀՈՐԸ

ԵՒ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

(Նար. Սիսի 1934, էջ 212-16)

Միևնոյն ջրոյ տեղը անխտիր կրնայ նշանակել թէ աղբիւր եւ թէ ջրհոր բառերով. այս պարագան կոխում ունի արտածագումի դիրքէն, երբ պէտք կ'ըլլայ ըստ բաւականի փորել, ստորերկրեայ խորտուրորտութեան մը մէջէն իսկական աղբիւրին ջուրը երեւան բերելու համար: Գրական լեզուով, այդպիսի սովորութեան մը համաձայն համազօրութիւն կը ստանայ Այն Ռոկիլը եւ Պիր Էյուպը եւ Ռերեկայի ու Եղիազարի հանդիպման պատմութեան մէջ փոխն ի փոխ կ'ընեն այն եւ պիր, աղբիւր եւ ջրհոր, միևնոյն ջուրի տեղւոյն շուրջը:

Այս ջրհորը տեղւոյ մը մէջ ուր աղբիւրները առատ են, միշտ մտքերը չի՞ շրջափոխեր: Վերջապէս առանց խօսելու արեւմտեան զառիվայրին մասին ուր առատօրէն աղբիւրներ կան, արեւելքի կողմը ծանօթ են Այն Տաֆնի, Այն Պալասա, Գարիզինի աղբիւրները, եւ Այն Ասխար՝ Գերաղի աղբիւրը: Յակոբի ջրհորէն միայն գրեթէ 500 միզր հեռու, Այն Պալատան Հին Սիւքէմի իբր ջրոյ հայթայթիչ կը նկատուի: Իր զիրքովը երկրին մշտական բնակիչներուն վերաբերելով՝ այս աղբիւրը մատչելի չէր թափառական ցեղերուն. հակառակ պարագային անպակաս պիտի ըլլային մշտական կոիւնները, որ տեղի կ'ունենային հարաւային կողմը, երկրին բնիկներուն եւ Աբրահամի եւ Իսահակի հովիւներուն միջև:

Սիւքէմի արեւելեան կողմի դաշտի ստորոտը հոսող ջուրէ գրկուած էր, տեղւոյն երկրաբանական կազմուածքին պատճառաւ: Հողի պատռուածքը որ Գարիզինի եւ Գերաղի ստորոտէն կը շարունակուի Թուպայի ուղղութեամբ յառաջ կը բերէ յանկարծական փոփոխութիւն մը անձրեւաբեր հորոգոնին ջրահարթակին մէջ: Արեւելեան կողմը չունինք նապուտի հակադիմ կանոնաւոր հարթահասարակ-

թիւններ, որոնք ծագում կ'առնեն կայծքարի խրամատի վրայ հանգչող անթափանց կաւի խաւէն. բայց խիստ կրային խաւերէ բարձրացող սկահողերու (alluvion) թանձր կոյտ մը անթափանց կ'ըլլայ ներմուծուած կաւի խաւ մը ունենալու ատիճան: Ատկէ կը հետեի ընդմիջուած զօտի մը՝ բաւական բարձր համատարած ջուրէ մը որուն առատութիւնը ստորագտուած է անձրեւներու քանակէն: Տեսնուած է որ Յակոբի ջրհորը մէկ քանի երաշտ ձմեռներու հետեւանքով ցամքած կամ տասը միզր ջուր պարունակած է քանի մը անձրեւաբեր տարինէրէ վերջ: Ամէն պարագայի տակ իրական առաւելութիւն մ'է ունենալ այդպիսի աղբիւր մը որ անկասկէ զարձնէ կասկածոտ զրայիներուն անբարեացակամութիւնէն: Ոչ ոք պիտի ուրանայ յարգ ընծայելու շատ լաւ կերպով գտուած ջուրի մը համին ու թեթեւութեան մասին եւ մանաւանդ մարտեցուցիչ յատկութեան՝ այնպէս որ տեղացիները խրախճանքի օրերը հոն կը գիմեն յաջորդական խնճոյքներուն յաջորդութեամբ տոկալու համար: Դոնէ այս է կարծիքը Պ. Bailey ի որ, երկար տարիներ նապուտի բժիշկ միսիոնարը եղած է:

Ինչպէս որ ոմանք կը կարծեն, արդեօք այս ջուրին յատկութիւնն է որ Սամարացի կիներ ջրհորին բերաւ, կամ մասնաւոր յարգանքն է զոր կը տածէր հանգէպ այն մեծ նախահօր՝ որուն կը վերագրուի այս զործը, ըստ աւանդութեան: Յովհաննէս Ասատուածարանը դանց ընելով այս մանրամասնութիւնները մէկ մտածում միայն ունի. Սամարացի կիներ այս ջրհորը պէտք եղաւ գալ, ինչպէս Յիսուս Սամարիայէն անցաւ Գարիզինի նոսրական լեռան ստորոտը, որպէսզի մարդկութեան կրօնական պատմութեան մէջ արտասանէ վճռական խօսքը. «Այլ եկեացէ ժամանակ, եւ այժմ իսկ է, յորժամ ճշմարտաբան երկրպագողք երկիր պաղանիցին Հօր՝ հոգեով եւ ճշմարտութեամբ» (Յովհ. Գ. 23): Եւ այս ապաշխորհ դաշտին մէջ ծրարութեցաւ հոգեւոր հունձքը:

Գ. Ս. ԶՐՀՈՐԻ

ԲԻԻԶԱՆԳԻԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Այն տունէն սկսեալ, զարմանալի խօսակցութիւնը երկրորդ կարգի վրայ դրաւ

Յակոբի յիշատակը: Ի՞նչ կարևորութիւն ունէր Հին Կաթարանի լուսթիւնը այս ջրհորին ծագման շուրջ: Աւելի բան մը կ'ըսէ՝ Արարհամու ջրհորին մասին ի Մամբրէ: Բայց եւ այնպէս ճշմարիտ կենդանի ջուրը չի ժայթքեր այս ծակին խորքէն եւ Հերակլէոնի գնոստիկութիւնը կը չնորհաւորէր Սուքարի կիներ որ Տիրքը խօսքերէն վերջ, «կ'ատէր Յակոբի ջրհորին տեղը»: Այս կերպ զգացում մը չէին կրնար ընդունիլ տեղւոյն առաջին քրիստոնեաները որ աւելի տրամադիր էին պահել այս տեղը իբր թանկագին ընտանեկան յիշատակարան մը: Իրապէս Քրիստոս նստած էր այս ջրհորին հորապսակին (margelle) վրայ, այն պահուն փափաք ունեցած էր անկէ խմելու ջուրը, որ՝ խօսակցութեան խորհրդանշական նիւթը ըլլալով՝ ընդունած էր տեսակ մը նուիրականութիւն որ զայն նկատէին մկրտութեան յարմար վերջապէս լուսարարանի մը կերպարանքին տակ պատմութեան մէջ կը յայտնուի Յակոբի ջրհորին վրայ կառուցուած առաջին յիշատակարանը, բայց ոչ թէ սովորական լուսարան մը, ինչպէս ոմանք կ'ուզեն տեսնել:

333 ին Պորտոյի ուխտաւորը երեք անգամ կը խօսի, եւ իւրաքանչիւր անգամ, աւագանի իմաստով, Կեսարիոյ Կոստանիոս հարիւրապետին շուրջը ստուգիւ յարարեալութիւն ունի Կոստանիոսի եւ անոր տան մկրտութեան հետ (Գործք. Ժ. 48). Երեսուցէ մի մէջ այն շուրջը (balneum) ուր լուսարանը եւ երախտները կրօնական իմաստով, Կոստանիոսի պաղլիքային ետեւ յատակօրէն կը նշանակէ Ս. Գերեզմանին աւագանը: Չեմ վարանիր նոյն ուղեգիրին յիշած Յակոբի ջրհորին լուսարանը ընդունելու իբր մկրտարան ուր այս տեղւոյն մէջ Փրկչին ներկայութեան ի յիշատակ, Նէապոլիսի եպիսկոպոսը կուգար հանդիսաւորապէս մկրտութիւն կատարել: Այս քաղաքին առաջին ծանօթ եպիսկոպոսը ներկայ գտնուեցաւ 314 ին Անկուրիոյ եւ Նէոկեսարիոյ ժողովներուն եւ 325 ին մասնակցեցաւ Նիկիոյ ժողովին: Ան կը կոչուէր Գերմանոս: Սամարիոյ ժամանակագիրները կը խօսին անոր մասին իբր ներողամիտ ոգւոյ տէր մէկը՝ թոյլատրած ըլլալուն համար թլփատութեան սովորութիւնը հակառակ Հոռովմէական արդիւն

օրինաց: Եւ ուսադէմի Մակարին հետ առիթ ունեցաւ Նիկիոյ մէջ Կոստանիոսի մօտենալ եւ անոր հետ խօսիլ իբր իրաւասութեան տակ գտնուած Ս. Տեղւոյն մասին: Ամէն ինչ կարծեցնել կուտայ թէ ջրհորին վրայ շինուած առաջին շէնքին հիմնադիրը Գերմանոսն էր:

Այն տան ինչպէս բացատրել Սամարացիներուն անհաճախութիւնը իրենց նախնեաց կալուածի մասին: Կայսերական հեղինակութեան վրայ չենած սեպհականութեան փոխանցում մը զիրացնող եւ պիսկոպոսին հաշտարար նկարագրովը: Կարելի է աս Սամարացիները արդէն փոխադրած էին Յակոբի դաշտը Նէապոլիսի քաղաքը որ անկէ յետոյ կը ներկայացնէր Սուքէմը: Իրողութիւնը այն է որ 362 ին Յուլիանոս կայսեր կողմէն քրիստոնէութեան հակառակորդներուն ընձեռուած շարժէն օգտուելով՝ անոնք չինեցին հոյակապ սինակոսի մը զոր կողքին Հելլայ հաստիհ, Յակոբի ստացած հոգամասին աստուածաշնչական անունը: Արդ, Սամարական պատմութիւնը մեզ կը սօրվեցնէ թէ Յակոբի կալուածը կը գտնուէր Նեապոլիսի հարաւային արեւմուտքը, Ռաս-Իւլ-Այնէն 150 մեզր հեռու:

Ժ.Գ. դարուն Սուլթան Քըլաւոնին ջերտանալուն հետեանքով սինակոսը փոխուեցաւ Էյ-Սուսու մզկիթին ուր խալիֆները Սամարացիներէն ստացան Յակոբի եւ անոր սիրելի որդւոյն վերաբերեալ մէկ քանի յիշատակներ: Սակայն, ոչ ոք մը զոր տրամաբանութիւնը չ'օժնւոյնէր, Սամարացիները Յովսէփի դերեզմանը պահպանեցին աւանդական տեղւոյն մէջ: Արդի Սամարացիները կը կարծեն գիտնալ թէ իրենց նախնիք այս տեղւոյն մէջ ունէին նշանաւոր սինակոսի մը զոր Հոռովմայեցիք իրենց եկած ժամանակ քանդեցին Տրտոսի եւ Աղբիւնոսի օրով: Արդեօք այն յիշատակաբանն է որուն հետքերը Վէլթէր ի նորոյ գտած էր Գապր Եռսուփի մօտ:

Գալով «Հոգամասն»ի սինակոսին՝ ան կը հպարտանար այն դրան պատճառաւ որուն վրայ Աղպոն քահանայապետը հաստատած էր Երեսուցէ մի տաճարէն բերած պղնձեայ թիւերը եւ զոր Աղբիւնոս գետեղած էր Գարիզնի վրայ շինուած Արամազդի մհհանին մէջ: Շատ երկար պիտի

ըլլար պատմել հոս թէ ինչպէս անբարոյ քահանայապետը Յուլիանոս կայսրէն ըստացաւ այս գեղարուեստական գործը:

Անձնուէր իշխանի մը հաւանութեամբ թոյլատրուեցաւ քրիստոնէից Յակոբի վաւերական գաշտին՝ նահապետին ջրհորին վրայ կառուցանել եկեղեցի մը որ պատասխան մը եղաւ Սամարացիներու նոր ձեռնարկին և նէապոլիսի կրօնական շինուածքին շուրջ Հելլադ-հա-Սաֆիլը ստանալու իրենց յաւակնութեան: Յերոնիմոս Կոնարկելով 385 ին կատարած ճամբորդութեան՝ ցոյց կուտայ թէ Պաղլիսէ նէապոլիսէն անցնելով և աւելի հեռուն ալ մտնէ այն եկեղեցին որ շինուած էր Գարիգլին լերան կողմը, Յակոբի ջրհորին մօտ, որ Տէրը անօթի և ծաբաւ նստած էր և կը կշտանար Սամարացի կնոջ հաւատաքովը: Միւսնոյն հեղինակը 390 ին կ'աւելցնէ Սիւքարի մասին Նեսեբիոսի ծանօթագրութեան սա բառերը՝ որուն վրայ կայ եկեղեցի մը: Այս եկեղեցիին շինութիւնը 380 ին կը տանինք Մեծին Թէոդոսի առաջին տարինէն ըստ լրացուած ըլլալու համար գործը Դերմանոս եպիսկոպոսին որուն մկրտաբանը արդէն կ'ուրուագրէր յետնագոյն ընդերկրեայ սեղանը (crypte): 380 ի ճարտարապետը իր շինուածքին յատակագիծը հաստատելու համար ներշնչուեցաւ մկրտարաններու համար ըստ կամաւ ընդունուած խաչաձև յատակագիծէն և իր շինութիւնը յառաջ տարաւ Յակոբի ջրհորին վրայ բռնել տալու Արդուֆի նախագծական ստուերագրին մէջ ցոյց տրուած չորս թեքերուն միացման կէտը: Եփեսոսի խաչաձև պաղլիքային կեղրոնին մէջ Ս. Յովհաննու դամբարանին դիրքը թերեւ ճիշդ գաղափար մը տայ սամարական սրբավայրին յօրինուածքի մասին: Նախնական մը կըրտարանը հաւանաբար պահելով հոս իր սկզբնական նպատակը՝ երկու սանդուղով և առանց անմիջական ծածկոյթի ընդերկրեայ սեղանի (crypte) ձևով դասի մը վանդակապատին առջև կը բացուէր: Հաւատացեալք բարեպաշտութեամբ կը խմէին այն դոյլէն ուրկէ Տէրը իր ծաբաւն յագեցուց. և կ'ըսեն թէ նոյն տեղւոյն մէջ կը կատարուէին շատ բժշկութիւններ:

ՄԿՐՏԻԶ ԵՊՍ. ԱՂԱԻՆՈՒՆԻ (Շարունակելի)

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

ԱՅՍՈՐՈՒԱՆ ԼԵՀԱՀԱՅԵՐԸ

Լեհահայերը այսօր կը բնակին Լվովի շրջանին գլխաւոր քաղաքներուն մէջ: Լեհաստանի արեւելեան սահմաններուն վրայ անոնց թիւը գրեթէ 5000 է: Ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ կը գտնուին: Ու ամբողջ Լեհաստանի մէջ անոնց ընդհանուր թիւն է շուրջ 10,000: Անոնցմէ մէկ մասը կ'ապրին վաճառականութեամբ, իրրե պաշտօնեաներ. ուրիշներ կը զբաղին ազատ ասպարէզներով, և բմիշկ, փաստաբան, ճարտարագէտ, և հողատէր են: Լեհաստանի հարաւային արեւելեան մասին մէջ շատ հոգեր տակաւին Հայոց ձեռքն են: Այդ մարդը նոյն ատեն կեղրոն է հայկական աւանդութեան և լեհ ոգիի:

Լեհահայոց զգեստներն ու սովորոյթները դեռ իրենց հին ազգութեան հետքերը կը կրեն և իրր այդ՝ դիւրաւ կը ճանչցուին: Սև մազերն ու աչքերը, իրարու մօտեցող յօնքերը, արծուի ունեղն քիթը, և կարճ հասակը հայոց ֆիզիգական յատկանիշներն են: Դժուարին չէ զանոնք ճանչնալ իրենց անուններէն ալ. գրեթէ միշտ կը կոչուին անոնք Անտոնովիչ, Ժանովիչ, Կէթանովիչ, Թէոտորովիչ ևայլն: Անոնց անունները կը պատկանին այն ժամանակներուն, երբ զեռնատնեկան մականուններ չկային: Որդիները իրենց հայրերուն անունները կ'առնուին, զրան աւելցնելով միայն ուլիչ մասնիկը: Անունները ա՛յդպէս կը կազմուէին Հայաստանի մէջ, իրրե վերջաւորութիւն աւելցնելով միայն ևս մասնիկը (*): Լեհահայեր պահած են իրենց ցեղական հին անունները, անոնց վրայ աւելցնելով միայն լեհական անունականորդ մասնիկը. զոր օր. վարդանովիչ, Պողոսովիչ, ևայլն: Արրայ Տօքթ. Յովսէփ Թէոտորովիչը ծանօթ է ամբողջ Լեհաստանի մէջ: Անիկա Լվովի արք. եպիսկոպոսն է 1902 էն ի վեր: Անուանի է անիկա իրրե ճարտարաբանս և մատենագիր և հայրենասէր, և իրր այդ՝ շատ զնահատուած է ամբողջ լեհ ժողովուրդէն: Լվովի

(*) Անշուշտ մասամբ միայն ճիշտ է այս կարծիքը: (Ծ. Թ.)